

Galata Sarayı, tarihinde bazı kesintilere uğrayarak belirli sürelerle medreseye çevrilmişse de bunun tarihleri ve medrese müderrislerinin seviyesi konusunda verilen bilgiler birbirini tutmamaktadır. Bunlardan en iyi bilineni 1686 yılında gerçekleştirilen olup bu değişiklikte Galata ve İbrahim Paşa saraylarının muhtelif seviyelerde birkaç medreseye çevrilmesine karar verilerek mevcut talebe Enderun'a ve süvari bölüklerine nakledilmiş, buralara müsile-i Süleymâniyye, hâmise-i Süleymâniyye derecesinde müderrisler tayin edilmiştir (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 68; Râşid, IV, 31-32; Şeyhî, I, 504). III. Ahmed devrinde Galata Sarayı köklü tamirat, ilâve ve değişikliklerle yeniden mektebe dönüştürüldü. Bunda, kendisi de bu mektepten yetişmiş olan Çorlulu İbrahim Paşa'nın hayli emeği vardır. I. Mahmud Galata Sarayı'nda bir kütüphane kurmuştur (bk. GALATASARAY KÜTÜPHANESİ). XIX. yüzyılın başlarına kadar Galata Sarayı önemsiz değişikliklerle bu statüsünü korumuş, II. Mahmud'un çok değer verdiği mektep 1817'de meşhur Tophane yangınında tamamen harap olduktan sonra padişah tarafından 1821'de yeniden yaptırılarak tekrar saray mektebi haline getirilmiştir. Sürekli değişikliklerin yaşandığı bu dönemde Galata Sarayı da bundan etkilenerek 1835'te dağıtılmış, kısa bir süre sonra burada Mekteb-i Tıbbiyye-i Şâhâne (Galata Sarayı Tıbbiyesi) kurulmuştur. Sultan Abdülmecid Mekteb-i Tıbbiyye'yi Haliç'teki Humbarahâne binasına naklederek Galata Sarayı'nı yeniden açmış, ancak bu da uzun ömürlü olmamış, nihayet burada 1868'de tamamen farklı bir hüviyet ve programla Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi açılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tsma, nr. D. 2110, E. 779, 5098, 5393; BA, AE, Kanûnî, nr. 24; BA, Cevdet-Saray, nr. 239, 5907; Selânikî, *Tarih* (İpsirli), I, 212; II, 441; Silâhdar, *Tarih*, I, 648; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (nşr. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 68; Râşid, *Tarih*, IV, 31-32; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 504, 620; II-III, 616; Ayvansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmî*, II, 31, 57, 190; Hızır İlyas, *Letâif-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 188; Atâ Bey, *Tarih*, I, 72-73, 78, 96, 138-139, 146, 164-165; III, 106; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 302-306; İsmail H. Baykal, *Enderun Mektebi Tarihi*, İstanbul 1953, s. 98-114; Fethi İsfendiyoğlu, *Galatasaray Tarihi I*, İstanbul 1952, tür.yer.; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar", *İFM*, XIX (1956), s. 227, 233.

MEHMET İPŞİRLİ

GALATASARAY KÜTÜPHANESİ

I. Mahmud tarafından
Galata Sarayı Mektebi'nde kurulan
kütüphane.

II. Bayezid tarafından kurulan, III. Ahmed devrine kadar birkaç defa kapanıp açılan, nihayet III. Ahmed tarafından yeniden imar ve ihya edilen Galata Sarayı'nda I. Mahmud döneminde meydana getirilmiştir. I. Mahmud'un, daha önce I. Ahmed ve III. Ahmed tarafından mektep öğrencilerinin istifadesi için vakfedilen kitapları kendi vakfettiği kitaplarla birlikte 1167'de (1753) saraydaki büyük oda karşısında yaptırdığı kütüphaneye binasına yerleştirmesiyle kurulmuş olup kütüphane binası 1168 Muharreminde (Ekim 1754) yapılan bir merasimle açılmıştır. Kütüphanenin yanına inşa ettirilen dersane öğretim dışında okuma salonu olarak da kullanılmıştır. Saraydaki üç koğuşun hocalarının en kıdemlisi kütüphane hocalığına tayin edilerek burada düzenli bir öğretim faaliyeti de başlatılmıştır.

Galatasaray Kütüphanesi'nin organizasyonu, vakfiyesinden anlaşıldığına göre diğer vakıf kütüphanelerinden farklı bazı özellikler göstermektedir. Kütüphanenin idaresi, Galata Sarayı'nın idaresinden sorumlu silâhdar ve sarayın ağasına verilmekte, fakat personelin tayini ve değiştirilmesiyle ilgili hususlarda kütüphane mütevellisinin haberdar edilmesi istenmektedir. Kütüphanede görevli üç hâfiz-i kütübün saraydaki 1, 2 ve 3. odalardan olması şart koşulmaktadır. Ayrıca dersiâm, şeyhülkurrâ ve üç odanın muallimlerinden meydana gelen öğretim kadrosunun da kütüphane personeli arasında yer aldığı görülmektedir.

Galatasaray Kütüphanesi'nin kitapları bilinmeyen bir tarihte Ayasofya Kütüphanesi'ne taşınmış, 1253 (1837) yılında kurulan bir komisyon bir kısmını Fâtih Kütüphanesi'ne göndermiş, 425 kitabı da Ayasofya Kütüphanesi'nde bırakmıştır.

Bir okul kütüphanesi oluşundan dolayı bu kütüphanede gramere ve şerhe dair çok sayıda eser bulunmaktaydı. Kütüphanenin edebiyat bölümünde divanların, tarih bölümünde de kroniklerin zenginliği dikkati çekmektedir (bk. Galata Sarayı Kütüphanesi Kataloğu, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 5).

BİBLİYOGRAFYA :

Fethi İsfendiyoğlu, *Galatasaray Tarihi I*, İstanbul 1952, s. 60-61, 113-121, 243-244, 267-278; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 95-96, 133, 189, 229-230, 243; Müjgan Cumbur, "Onsekizinci Yüzyılda Bir Okul Kütüphanesinin Açılışı", *TKDB*, VIII/1-2 (1960), s. 1-5.

İSMAİL E. ERÜNSAL

GALATASARAY MEKTEB-i SULTÂNİSİ

Fransız eğitim sistemine göre
1868'de İstanbul'da açılan
orta dereceli öğretim kurumu.

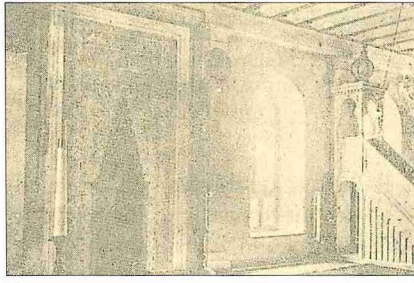
Türk eğitim tarihinde önemli bir yere sahip olan Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi, Tanzimat devrinde eğitim alanının da gerçekleştirilen faaliyetler sonucu kurulmuştur. 28 Şubat 1856'da yayımlanan Islahat Fermanı uyarınca Avrupa'ya öğrenci gönderildiği gibi, Fransız programına göre eğitim yaparak devlete hariciyeciler ve yabancı dil bilen subay yetiştirmek üzere Paris'te 1857'de Mekteb-i Osmânî açılmıştı. Ancak bu okul beklenen sonucu vermediği için 1864'te kapatıldı. Daha sonra öğrenci gönderilmesinden de vazgeçildi. Onun yerine, daha az masrafla daha çok öğrenci yetiştirmek üzere İstanbul'da Batılı anlamda yeni bir okul açma düşüncesi ortaya çıktı. Maarif nazırlığında 1864'te kurulan Meclis-i Kebîr-i Maârif'e Rum, Ermeni, Katolik, Protestan ve Müsevî cemaatlerinden seçilmiş eğitimciler de tayin edilerek Osmanlı milliyeti ideolojisini geliştirme yönünde ilk önemli adım atılmış oldu. Fakat Islahat Fermanı'nın ilân edilmesinin üzerinden on yıl geçmesine rağmen Osmanlı hükümetinin ciddi olarak ıslahata girişmediğini öne süren Avrupa devletleri, 1867'de Osmanlı Devleti'nin mukadderatını yeniden tartışmaya açtılar.

Fransa, Islahat Fermanı'nı yeterli sayarak çeşitli zümrelerin kaynaştırılması fikrinde ısrar ediyordu. Bu kaynaşmayı da ancak Türk unsurunun gerçekleştirebileceğini, zira Osmanlı toplumunu oluşturan on beş yirmi unsuru bir arada tutabilecek tek bağın Türkler olduğunu ve Türk unsuru yok olursa Osmanlı Devleti'nin dağılacığını söylüyordu. Yapılacak işin müslümanları gayri müslim tebaaya yaklaştırmak olduğunu belirterek bunun için Bâbü'lî'nin Islahat Fermanı'nı uygulaması konusunda zorlanması gerektiğini ileri sürüyordu. 22 Şubat 1867'de Bâbü'lî'ye bir muhtıra veren Fransa

İslahat Fermanı'nın ruhuna uygun hareket edilmesini istedi. Muhtırada daha çok eğitimde yapılması gereken ıslahat üzerinde duruluyor ve lise seviyesinde okulların açılması tavsiye ediliyordu. İstanbul'daki Fransız elçisi De Bourée, Sadrazam Âlî Paşa ve Hariciye Nâzırı Fuad Paşa'ya muhtıra hükümlerinin yerine getirilmesi için dostça ısrarlarda bulunuyordu. Fransız Maarif Nâzırı Victor Durey kurulacak lisenin programını dahi hazırlamış ve İstanbul'a göndermişti.

İstanbul'da Fransız maarif sistemine göre bir lise açılması konusunda ilk resmî görüşmelere 15 Mart 1867'de, Paris sefiri Cemil Paşa ile Fransız Hariciye Nâzırı Le Marquis de Moustier arasında başlandı. Bu hususta mutabakata varılarak Fransa'nın desteği sağlandı. Aynı zamanda İstanbul'da hükümet yetkilileriyle Fransız elçisi arasında mektebin dayanacağı esaslar tesbit edildi. Durey'nin tavsiyesiyle, fizik öğretmeni Alfred Levistal beş yıllık mukavele ile yeni okula müdür yardımcısı tayin edildi ve 4 Nisan 1868'de İstanbul'a gelerek kuruluş çalışmalarına katıldı. Fransızlar okulun lise seviyesinde olmasını, cins ve din farkı gözetilmeksizin öğrenci alınmasını, öğretimin Fransızca olmasını ve yönetimin de Fransız öğretmenlerinin elinde bulunmasını istiyorlardı. Osmanlı devlet adamları ise öğretimin Türkçe yapılmasında ısrar ediyordu. Sonuçta Bâbü'lî, bazı derslerin Türkçe okutulması şartıyla Fransız teklifini kabul etti. Sadâretten Mâbeyn'e gönderilen 15 Nisan 1868 tarihli tezkere ile Mekteb-i Sultânî'nin açılmasının kararlaştırıldığı ve Mekteb-i İdâdî-i Askerî ders nâzırı Kaymakam İsmâil Bey'in müdür yardımcılığına getirildiği padişahın iradesine arz edildi. Sadâretin tezkeresi uygun bulunarak iradesi çıktı. Bundan hemen sonra Mekteb-i Sultânî'nin on maddelik nizamnamesi Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olarak yayımlandı.

Nizamnamede Mekteb-i Sultânî'nin, farklı dinlere mensup tebaa çocuklarının eğitim ve öğretimleri için Avrupa'nın orta dereceli okulları örnek alınarak kurulduğu, okulu bitiren öğrencilere imtihanla diploma verileceği ve her türlü devlet hizmetinde istihdam edilecekleri kaydedilmekteydi. Öğrenciler imtihanla alınacak, eğitim süresi beş yıl olacak, imtihanı kazanamayanlar üç yıl idâdî (hazırlık) sınıfında okuduktan sonra normal sınıflara alınacak ve beş yıllık eğitimlerini tamamlayacaklardı. Mektepte Türk-

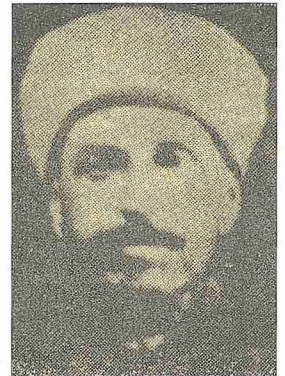
Galatasaray Mekteb-i Sultânî Mescidi'nin eski bir fotoğrafı (Ebüzziya — Kozkoculu, s. 320)

çe, Fransız dili ve edebiyatı, ahlâk ve âdâb, Latince, Grekçe, Osmanlı tarihi, genel tarih, Osmanlı coğrafyası, genel coğrafya, matematik, kozmografya, mekanik, fizik, kimya, tabiat bilgisi, hukuk, mülkî idare, hitâbet ve edebiyat, hat ve resim, muhasebe, defter tutma gibi dersler okutulacaktı. Rumca ve Ermenice genel dersler kapsamına alınmayacak, ancak aileler istediği takdirde bu diller de okutulacaktı. Her öğrenci mensup olduğu din ve mezhebin âyin ve ibadetlerini yerine getirmekle yükümlü olduğundan müslüman öğrenciler camiye devam edecekler ve kendilerine dinî vazifelerini öğretmek üzere mektepte bir hoca bulunacaktı. Aynı şekilde gayri müslim öğrenciler de mensup oldukları mâbedlere gönderilecek ve gerekli bilgiler cemaat reisleriyle ailelerin isteği üzerine öğretilcekti. Mektebe yarısı müslüman, yarısı gayri müslim olmak üzere 600 öğrenci kabul edilecekti. Öğrencilerden yatılı ve gündüzlü oluşlarına göre alınacak belli bir ücret dışında masrafların mektepçe karşılanması öngörülmekteydi. Osmanlı hükümeti, eğitim ücretini ödeyemeyecek durumda olan öğrencilerin ücretlerinin bir kısmını veya tamamını karşılayacaktı. Ancak bundan sadece Osmanlı Devleti tebaası olan öğrenciler faydalanabilecekti.

Mekteb-i Sultânî'ye öğrenci kaydına Mayıs 1868'den itibaren başlandı. Fransız eğitimcisi Ernest de Salve, üç yıllık bir mukavele ile 1 Temmuz 1868'de okulun müdürlüğüne tayin edildi. Ayrıca ihtiyaç duyulan diğer Fransız öğretmen ve mubassırlarla da anlaşmalar yapılarak İstanbul'a getirildiler. Mekteb-i Sultânî 1 Eylül 1868'de törenle öğretime başladı. Törene şeyhülislâm başta olmak üzere devlet adamları ve diğer dinlere mensup din adamları da katıldılar. Mekte-

bin programında öğrenci sayısının yarısının müslüman, yarısının da gayri müslim olması öngörüldüğü halde 1868-1871 döneminde müslüman öğrenci sayısı daha az oldu. Mektebin öğretime başladığı tarihte toplam 409 öğrenciden 172'si müslüman, 237'si de gayri müslimdi. Gayri müslim öğrencilerden elli sekizi Gregoryen Ermeni, otuz biri Katolik Ermeni, yirmi altısı Katolik Latin, kırk biri Rum, kırk yedisi Müsevî ve otuz dördü de Bulgar idi.

Beyoğlu semtinde bulunan Galata Saray'ında eğitime başladığı için Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî (Le lycée impérial de Galata Serai) adını alan mektebin açılışına çeşitli tepkiler geldi. Daha kuruluş çalışmaları sırasında ikinci müdürlüğe tayin edilen Kaymakam İsmâil Bey, maiyetinde bulunduğu Harbiye Nâzırı Nâmık Paşa'nın muhalefeti yüzünden görevine başlayamadı. Rusya Türkiye'de Fransız nüfuzunun yayılması endişesiyle, bir yandan Fransa'nın yönetiminde böyle bir okulun açılışına karşı çıkarken öte yandan kendisi de Rusça eğitim yapacak bir okul için Bâbü'lî nezdinde girişimde bulunduysa da sonuç alamadı. Bu arada Grekçe'nin okul programından çıkarılması Rumlar'ı memnun etmedi. Programda öğrencilere kendi dinlerinde ibadet yapma imkânının verilmesi eleştirilere sebep oldu. Dinî ibadetin milliyetçilik sayıldığı bir ülkede karma lise kurma fikrinin yürümeyeceği ileri sürüldü. Müsevîler de hristiyan müdürün yönetimindeki bir okula çocuklarını göndermekte tereddüt ettiler. Katolikler'in tutumu ise daha sert oldu. Papa, çeşitli milletlere mensup öğrencilerin bir arada bulunmasının Katolik çocuklarının ahlâkını bozacağı gerekçesiyle Mekteb-i Sultânî'ye Katolik öğrencilerin girmesini yasakladı. Ancak Fransa'nın girişiminden sonra papalık bu yasağı kaldırdı. Dışarıdan ve gayri müslim çevrelerden ge-

Mekteb-i Sultânî'nin son imâmı Hâfız İsmâil Hakkı

len bu tepkilere karşılık Osmanlı ulemâsından, müslüman çocuklarının okula verilmesi konusunda herhangi bir muhalefet olmaması dikkat çekicidir. Osmanlı devlet adamları okulun başarıya ulaşması için büyük gayret sarfettiler. Sadrazam Âlî Paşa, mektebin açılışından üç ay kadar sonra Maarif Nâzırı Saffet Paşa, Ticaret Nâzırı Dâvud Paşa ve Hariciye nâzırı müsteşarı da yanında olduğu halde mektebi ziyaret etti (26 Kasım 1868). Kısa zamanda okulun ulaştığı seviyeden dolayı memnuniyetini belirterek müdür Ernest de Salve'i kutladı. Ayrıca okulun dönem sonu ödül törenlerine de başkanlık ederek bu kuruma hükûmetin ne kadar önem verdiğini gösterdi. Osmanlı hükûmetinin bu ilgisi sayesinde okulun mevcudu hızla arttı. Öğrenci sayısı 14 Ekim 1868'de 430 iken 4 Kasım'da 450, 30 Kasım'da 480, 17 Şubat 1869'da 496, 10 Mart'ta 502, 7 Nisan'da 515, 5 Mayıs'ta 522, 2 Haziran'da 524 ve nihayet 2 Mart 1870'te 640 oldu. Bu sayı mektebin o tarihlerde ulaştığı en yüksek rakamdır. Bunun 273'ü (% 43) müslüman, 367'si (% 57) gayri müslimdi.

Beyoğlu'nun büyük bir kısmını tahrip ettikten sonra mektebin kapıları önünde sönen 5 Haziran 1870 tarihindeki yangın okulun gelişmesini olumsuz yönde etkiledi. Birkaç gün sonra da Fransa-Prusya savaşının başlaması öğrenci sayısında âni bir düşüşe sebep oldu. Mektep kayıtlarına göre 6 Temmuz 1870'te öğrenci sayısı 526'ya kadar geriledi. Fransa'nın Prusya karşısında ağır bir yenilgiye uğraması Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin kaderine de tesir etti. Türkler'in Fransızlar hakkındaki düşünceleri menfi yönde değişti. Bunun neticesi olarak Fransız askerî heyetinin işine son verildi. Mekteb-i Tıbbiyye'de Fransızca öğretimin kaldırılması kararlaştırıldı. Okul ilk mezunlarını 1870-1871 öğretim yılı sonunda verdi. Bir Fransız heyeti tarafından imtihan edilen öğrencilerden sekizi "Bachelier es-science" diplomasını almaya hak kazandı. Fransız hükûmeti 1 Şubat 1871'de Mekteb-i Sultânî diplomasının Fransız liseleri diplomasına denk olduğunu kabul etti. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'ni himaye eden Sadrazam Âlî Paşa'nın vefatından (7 Eylül 1871) sonra mektebe yapılan huccumlar arttı. Bu yüzden Fransız müdür Ernest de Salve ülkesine dönmek zorunda kaldı. Onun ayrılmasından sonra öğrenci sayısı bir ay içinde 471'den 362'ye düştü.

Fransa'ya döndükten sonra bir makale yayımlayan E. de Salve, okulun kuruluş amacını ve ilk yıllarda karşılaştığı güçlükleri anlatmakta, bilhassa öğrenciler arasındaki din farkının doğurduğu zorluklar üzerinde durmaktadır. Müslümanların cumayı, yahudilerin cumartesi, hristiyanların pazarı dinî hafta tatili kabul etmeleri eğitimde birliği bozuyordu. Ayrıca resmî ve dinî bayram günlerinin değişik oluşu idarede büyük güçlük yaratıyordu. Beslenme konusunda müslümanlarla yahudiler ve hristiyanlar arasındaki anlayış farkları da idareye sıkıntı veriyordu. Bütün bu olumsuzluklara rağmen de Salve, uyguladığı tarafsızlık politikası ve öğrencilerde mevcut olan adalet duygusu sayesinde ihtilâfların halledildiğini ve ırkların uzlaştırılması konusunda yapılan bu ilk deneyimin başarıyla sonuçlandığını kaydetmektedir (Sungu, VII / 28, s. 335-337).

E. de Salve'den sonra Mekteb-i Sultânî müdürlüğüne Osmanlı tebaası Ermeni Vahan Efendi getirildi (15 Nisan 1872). Ardından Rum Fotyadı Bey tayin edildi. Her ikisi de bu görevde kayda değer bir hizmet yapamadan ayrıldılar. Bu sırada Mekteb-i Sultânî binası Mekteb-i Tıbbiyye'ye tahsis edildiğinden (Eylül 1873) Mekteb-i Sultânî de tıbbiyenin Gülhane'deki binasına taşındı. Üç yıl kadar eğitimini burada sürdüren okulun müdürü Rum Sava Paşa, Maarif Nâzırı Saffet Paşa tarafından Dârülfünun'u kurmakla da görevlendirildi. Sava Paşa Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî bünyesinde Hukuk, Fen ve Edebiyat yüksek okullarından oluşan Dârülfünun-ı Sultânî'yi 1874-1875 eğitim yılında öğretime başlattı (bk. DÂRÜLFÜNUN). Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî Dârülfünun-ı Sultânî ile birlikte tekrar eski binasına taşındı (1876). Sava Paşa'nın ayrılmasından sonra 13 Şubat 1877'de ilk defa bir Türk müdür olarak Ali Suâvi Efendi tayin edildi (Çelik, sy. 18 [1992], s. 103).

Ali Suâvi Mekteb-i Sultânî'nin eğitim sistemini beğenmiyordu. Hatta kuruluşundan beri okulda eğitim dilinin Fransızca olmasına Fransız nüfuzunu arttıracığı endişesiyle karşı çıkıyordu. Onun müdürlüğe tayinindeki asıl sebep, padişahı okulun ıslahı konusunda ikna etmiş olmasıydı. Nitekim göreve başladık-tan kısa bir süre sonra gazetelerde onun okulda köklü değişiklikler yapacağı konusunda haberler çıkmaya başladı. Ali Suâvi göreve başladığı sırada Mekteb-i Sultânî'de kırk üç öğretmen bulunuyor-

du. Bunların on ikisi müslüman, otuz biri gayri müslimdi. İki Fransız müdür yardımcısı ile birlikte Mekteb-i Sultânî bünyesinde bulunan yüksek okullarda da yirmi yedi öğretmen görev yapıyordu. Diğer hizmetlilerle birlikte toplam seksen personel ve 689 öğrencisi bulunan bir kurumu devralmıştı. Ali Suâvi Efendi'nin 24 Ağustos 1877 tarihinde padişaha verdiği bir lâyhada kaydettiğine göre sadece Mekteb-i Sultânî'de okuyan öğrenci sayısı, 162'si müslüman ve 377'si gayri müslim olmak üzere toplam 539 idi. Lâyhadan anlaşıldığına göre müslüman öğrencilerden on altı kişi tam ücret ödediği halde doksan dört Ermeni'nin tamamı, 122 Rum'dan 121'i ve elli iki Bulgar'dan kırk dokuzu ücret ödemiyordu. Parasız okuma hakkı sadece Osmanlı tâbiyetinde olanlara tanındığı halde dört Rus, on altı Fransız, sekiz İtalyan, iki İngiliz ve iki Yunan uyruklu da bu haktan faydalandırılmıştı (Aksoy, XIII / 150-152, s. 35). Okul âdetâ, yabancılarla yerli gayri müslimlerin imtiyazlı olarak faydalandıkları bir kurum haline gelmişti. Bir yıl önce patlak veren Bulgar isyanında elebaşılık yapanlar ve müslüman köylerini yakıp yıkanlar Mekteb-i Sultânî'de talebe olan Bulgarlar'dı. Okulda Rus ve Bulgar asıllı pek çok ajan-öğretmen de bulunuyordu. Bu arada altı yıldan beri hazırlık sınıfını geçemeyen öğrenciler vardı.

Maarif Nâzırı Münif Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen Ali Suâvi okulda birtakım ıslahatı gerçekleştirmeyi başardı. Bulgarlar'dan ücret isteyerek onların okuldan uzaklaşmasını sağladı, fakat isyana karışmamış olanlara dokunmadı. Ruslar'ı okuldan çıkardı. Ajanlık yaptıkları tesbit edilen Rus ve Bulgar hocaların işine son verdi. Müslüman öğrencilerin sayısı kısa zamanda artarak 220'ye ulaştı. Öğretmen sayısı, on beş müslüman ve on beş gayri müslim olmak üzere otuza indirildi. Ali Suâvi ders müfredatında da köklü değişiklikler yaptı. Arapça, Farsça, akaid, Arap edebiyatı ve Türkçe'yi ön plana çıkardı. Buna karşılık Sava Paşa zamanında okutulan esâtîr-i evvelîn (mitoloji), Yunan ve Roma tarihleri, ilm-i âsâr-ı atîka gibi derslerle İngilizce, Rusça, Ermenice ve Bulgarca gibi seçmeli dersleri kaldırdı. Sava Paşa'nın müfredattan çıkardığı akaid derslerini mecburî hale getirerek müslüman öğrencilerin, pek çoğu ateist ve misyoner olan Fransız hocalardan etkilenmesini önlemeye çalıştı. Böylece Ga-

latasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin kozmopolit yapısını Türkleştirmeye ve müslümanlaştırmaya, içinde fen ilimlerinin de okutulduğu İslâmî temeller üzerine oturmuş modern bir medrese haline getirmeye gayret etti (Çelik, sy. 18 [1992], s. 105). Fakat Ali Suâvî yaptığı bu köklü değişikliklerle bütün tepkileri üzerine çekti. İngiliz ve Fransız elçilerinin baskıları sonunda görevinden alındı (3 Kasım 1877). II. Abdülhamid, Ali Suâvî'nin azil kararını ancak otuz altı gün sonra tasdik etmek suretiyle icraatını onaylamış olduğunu ortaya koydu (a.g.e., s. 109).

Ali Suâvî'den sonra Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî müdürlüğüne Türk ve müslüman olan kişiler tayin edildi. Birer yıl ara ile Ali Nizâmî Paşa, Halil Efendi ve Karaca Paşa müdürlük yaptıktan sonra eski Hariciye müsteşarı İsmâil Bey müdürlüğe getirildi (4 Ekim 1880) ve ölümüne kadar (20 Ocak 1894) bu görevde kaldı. Bunun ardından, mektebin ilk mezunlarından olan son Osmanlı vak'ânüvisi Abdurrahman Şeref Bey müdür oldu. On beş yıla yakın bir süre müdürlük yapan Abdurrahman Şeref Bey'in şefkatli ve liyakatli idaresi sayesinde okul gelişti. Emrullah Efendi'nin ancak on gün süren (Temmuz 1908) müdürlüğünden sonra tayin edilen Mustafa Azmi Bey de bu görevde fazla kalmadı. Dört yıldan beri okulda edebiyat hocalığı yapan şair Tevfik Fikret müdürlüğe getirildiyse de (28 Aralık 1908) Maarif Nâzırı Emrullah Efendi'nin ona karşı cephe alması yüzünden on dört ay sonra ayrılmak zorunda kaldı. Riyâziyeci Sâlih Zeki Bey'in (23 Mart 1910) ardından müdür olan Sâlih Ârif Bey (14 Temmuz 1912) on yıl bu görevi sürdürdü.

Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra "sultânî" isimleri "lise"ye çevrilince mektebin adı Galatasaray Lisesi oldu. Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun kabul edilmesiyle de (3 Mart 1924) okulun programı

değiştirildi ve eğitim süresi beş yıldan altı yıla çıkarıldı. Türkçe ve Fransızca öğretim birleştirilerek diğer liselerin programı burada da uygulanmaya başlandı. Okulun orta kısmının yanında 1924'te açılan Ticaret Bölümü 1932'de kapatıldı. Tarih ve coğrafya gibi kültür derslerinin Türkçe olarak okutulması kararlaştırıldı (1929). Okulun öğrenci sayısı 1930'da 1600'e çıktı. Ortaköy'deki Feri'ye saraylarından birinde 1963'te eğitime başlayan ilkokul kısmı 1969'da kaldırılarak buraya gündüzlü ortaokul öğrencileri yerleştirildi.

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin iki önemli amacı vardı. Bunlardan birincisi devlete liyakatli memur yetiştirmek ve Tanzimat programının uygulanması sırasında ihtiyaç duyulan seçkin zümreyi oluşturmaktı. Bu amaç istendiği gibi gerçekleşti. Bu okuldaki mezun olan pek çok kişi devletin önemli kademelerinde görev aldı. Bilhassa hariciyede ve devletin diğer kademelerinde Galatasaraylılar önemli yekûn tutmaktaydı. Daha ziyade İstanbul'un zengin müslüman çocuklarının devam ettiği bu okul, öğretimin dilinin Fransızca oluşu sebebiyle Fransız kültürünün yayılmasında da öncülük ediyordu. Başta futbol olmak üzere tiyatro, folklor vb. faaliyetler bu okul kanalıyla Türkiye'ye girdi. Böylece modern Türkiye'nin oluşmasında Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin büyük rolü oldu. Mektebin ikinci amacı ise Osmanlı toplumunu oluşturan unsurları birbirleriyle kaynaştırmaktı. Fransız devlet adamı ve eğitimcilerine göre okulda uygulanacak eğitim programıyla din ve ırklar arasındaki düşmanlık azalacak, çeşitli din ve ırklara mensup unsurlar Osmanlı milliyetçiliği etrafında birleşecekti. Fakat bu amaç gerçekleşmedi. Unsurlar arasında uzlaşma sağlanamadığı gibi ayrılıkçı faaliyetler daha da arttı. Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî'nin yönetimi hep Türk hükümetlerinin elinde bulunmakla birlikte Fransa'nın kontrolü ve müdahalesi hiçbir zaman eksik olmadı. Okul, Fransa'nın kültür politikasını Türkiye'de uygulayan bir kurum gibi çalıştı. Fransa'nın okul üzerindeki nüfuzu zamanımıza kadar devam etti. Okulun 100. yılı kutlamalarına katılmak üzere Fransız cumhurbaşkanlarından Charles de Gaulle'ün 1968'de ve Galatasaray Üniversitesi kuruluşu için yapılan imza töreninde bulunmak üzere François Mitterand'ın 1992'de okulu ziyaret etmeleri Fransa'nın bu kuruma verdiği önemi göstermektedir. Galatasa-

ray'ın adı ve misyonu, 1994'te Fransız Konsolosluğu'nun yazlık yalısında öğretme başlayan ve ardından Ortaköy'deki Feri'ye Sarayı'na taşınan Galatasaray Üniversitesi'nde sürdürülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

- Ed. Engelhardt, *La Turquie et le tanzimat*, Paris 1884, I-II; a.e.: *Türkiye ve Tanzimat* (trc. Ali Reşad), İstanbul 1328, tür.yer.; M. Pernot, *Rapport sur un voyage d'étude à Constantinople, en Egypte et en Turquie d'Asie*, Paris 1912, tür.yer.; *Mekteb-i Sultânî'nin 50. Sene-i Devriyye-i Te'sisi Münasebetiyle*, İstanbul 1334/1918; Fethi İsfendiyoğlu, *Galatasaray Tarihi*, İstanbul 1952; L. Biskupski, *L'expansion et la propagation de la culture et de l'influences françaises en Turquie par les établissements scolaires français dans ce pays depuis la prise d'Istanbul jusqu'à nos jours* (doktora tezi, 1953), University de Paris; *Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) 1868-1968* (haz. Muhittin Sandıkçıoğlu v.dğr.), İstanbul 1974; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 232-241; Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, İstanbul 1980, s. 209-223; P. Impert, *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri* (trc. Adnan Cemgil), İstanbul 1981, s. 144; S. J. Shaw — E. K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (trc. Mehmet Harmancı), İstanbul 1983, II, 144, 145, 146; Ziyad Ebüzziya — Sahir Kozikoğlu, *1921-1933 Galatasaray Tarihçesi: 1933 Mezunları ve 50 Yılları*, İstanbul 1987; Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu*, Ankara 1987, s. 80-82; Adnan Şişman, *Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nin Kuruluşu ve İlk Eğitim Yılları 1868-1871*, İstanbul 1989; a.mlf., "Mekteb-i Osmanî", *Osm.Ar.*, V (1986), s. 83-160; Nejat İren — Alim Ögünç, *Galatasaray Tarihçesi*, İstanbul 1992, s. 91; De Salve, "L'enseignement en Turquie", *RDM*, 15 Ekim 1874, s. 836-853; İhsan Sungu, "Galatasaray Lisesinin Kuruluşu", *TTK Belleten*, VII/28 (1943), s. 315-347; Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Ali Suavi ve Galatasaray Lisesi", *BTTD*, sy. 9 (1968), s. 39; Mehmet Aksoy, "Mekteb-i Sultanî ve Ali Suâvî", *TK*, XIII/150-152 (1975), s. 33-36; Yahya Akyüz, "Galatasaray Lisesinin İslahına İlişkin Ali Suâvî'nin Girişimlerini Gösteren Bir Belge", *TTK Belleten*, XLVI/181 (1982), s. 121-131; Atilla Çetin, "Maarif Nâzırı Ahmed Zühdi Paşa'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Yabancı Okullar Hakkındaki Raporu", *GDAAD*, sy. 10-11 (1983), s. 189-200; A. Haluk Dursun, "Galatasaray'da Rum Çocukları ve II. Abdülhamit", *Galatasaray Tarihi*, sy. 2, İstanbul, ts., s. 9-11; Vahdetin Engin, "Mekteb-i Sultanî Tarihinden Bir Kesit", a.e., s. 15-20; Hüseyin Çelik, "Arşiv Belgelerine Göre Ali Suavi Efendi Mekteb-i Sultânî Müdürlüğü'ne Niçin ve Nasıl Getirildi, Niçin ve Nasıl Azledildi?", *Türkiye Günlüğü*, sy. 18, Ankara 1992, s. 102-110; François Georgeon, "La formation des élites à la fin de l'empire ottoman, Le cas de Galatasaray", *Revue du monde musulman et de la Méditerranée*, sy. 72, Paris 1995, s. 16-25; Gülsün Düzenli, "Mekteb-i Sultani'den Bugüne Galatasaray Lisesi", *Toplumsal Tarih*, V/26, 1996, s. 20-42; "Galata Sarayı Mekteb-i Sultanisi", *TA*, XVII, 118-119.

ADNAN ŞİŞMAN

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsî - İstanbul

